

Contently analyzing the primary- school textbooks: regarding the components of financial and economical literacy

Golam Ali ahmadi, Seyed Mohammad Reza Imam Jomeh, Leila Alizade Katanlooei

^{1,2} Assistant professor of educational science, humanistic science faculty, University of Teacher Training of Shahid Rajayi, Tehran, Iran

³MA of educational planning, university of teacher training of Shahid Rajayi, Tehran, Iran

Abstract

The aim of this very study is investigating the components of financial and economic literacy in the contents of the primary-school textbooks in Iran. The research method is of the content analysis type and the research population is the primary- school textbooks of the academic year 1391-1392. The sample size includes all the contents of the mathematic books (grade 1 to 6), social studies books (grade 6), and social teaching books (grade 3) as well as the civil parts of the social teaching books (grade 4& 5). In order to gather the required data, encoded content analysis forms with focus on the four fundamental components of financial literacy and four fundamental components of economical literacy are used. The face and content validity of the instruments have been verified by the experts of the field. Based on Holsti's method, the reliability of the instrument is also estimated as 95% for economic literacy and 93% for financial literacy. The results reveals that the components of economic and financial literacy are differently paid attention in these textbooks; in that, the economic literacy components are considered more than financial literacy components. According to results of this study and the prominent role of the financial and economical literacy in these days, more emphasis on financial and economic components in the contents of the primary school textbooks is required.

Keywords: content analysis, primary school textbooks, financial literacy, economical literacy

بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی

غلامعلی احمدی*، سید محمدرضا امام جمعه، لیلا علیزاده کتانلوئی
^۱ و ^۲ استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران
^۳ کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی مؤلفه‌های سواد مالی و سواد اقتصادی در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی انجام شده است. روش تحقیق از نوع تحلیل محتوا و جامعه آماری کتاب‌های درسی دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ است. در این پژوهش حجم نمونه شامل تمامی محتوای کتاب‌های درسی ریاضی (پایه‌های اول تا ششم)، تعلیمات اجتماعی (پایه سوم)، مطالعات اجتماعی (پایه ششم ابتدایی) همچنین بخش مدنی محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی است. برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز از فرم‌های تحلیل محتوای کد گذاری شده با تأکید بر چهار مؤلفه اصلی سواد مالی و چهار مؤلفه اصلی سواد اقتصادی استفاده شده است. روایی صوری و محتوایی ابزار پژوهش، بر اساس نظرات متخصصان و پایایی آن پژوهش بر اساس روش هولستی با ضریب پایایی ۹۵٪ برای سواد اقتصادی و ۹۳٪ برای سواد مالی محاسبه شده است. داده‌های حاصل از فرآیند تحلیل محتوا حاکی از آن است که میزان توجه به هر یک از مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی در محتوای کتاب‌های درسی متفاوت است؛ ضمناً به مؤلفه‌های سواد اقتصادی بیشتر از سواد مالی پرداخته شده است. با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش و نقش سواد مالی و اقتصادی در دنیای امروز، تأکید بیشتر بر مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بیش از پیش ضروری به نظر می‌رسد.

واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، سواد اقتصادی، سواد مالی، کتاب‌های درسی دوره ابتدایی

مقدمه

با ورود به قرن بیست و یکم، تعریف بسیاری از مفاهیم تغییر پیدا کرده است. برای مثال سواد دیگر همان معنی قدیمی توانایی خواندن و نوشتن را ندارد. تاجایی که، پژوهشگران موفق به معرفی بیش از ۳۴ نوع سواد مفید و مدرن شده‌اند که سواد مالی و اقتصادی با معنای مصطلح آن، تنها یکی از آنها محسوب می‌شود. براین اساس همه افراد از همه نسل‌ها نیاز به بازآموزی و سوادآموزی از نوع جدید دارند که سواد مالی و اقتصادی هم جزو آنهاست. در دنیای امروز اقتصاد جهان چنان پیچیده شده است که شکاف میان آنچه مردم از اقتصاد و سرمایه‌گذاری می‌دانند و آنچه که باید بدانند، روز به روز در حال افزایش است. براین اساس، یکی از نیازهای ضروری که با زندگی روزمره شهروندان یک کشور آمیخته است و باید به طور جدی در سطوح مختلف تحصیلی به آن پرداخته شود، آموزش‌های مربوط به سواد مالی و اقتصادی است. دلایل زیادی برای این که مردم اقتصاد را مطالعه و بررسی کنند وجود دارد. اما مهمترین دلیل آن این است که آراء و نظریات اقتصادی از هر جهت در زندگی افراد برای حل حادترین مسائل یعنی مشکلات اقتصادی تأثیر دارد؛ خواه که این مردم آن را آگاهانه درک کرده باشند یا خیر. به طور واضح می‌توان گفت مشکلی وجود ندارد که مجزا از اقتصاد به نظر آید (ghajar & Bandari, 2010) نوآوری اقتصادی جهان کنونی را تصاحب کرده است به نحوی که هر فرد نیازمند صلاحیت لازم برای تصمیم‌گیری و ارزیابی دقیق از شرایط موجود است. برای ترویج آگاهی‌ها و اهمیت اقتصاد و دستیابی به سواد مالی و اقتصادی باید تلاش‌های مستمر و فشرده از سوی جامعه صورت پذیرد. (Chanchala Pandey & S (Bhattacharya, 2012).

گرچه سواد مالی و اقتصادی با هم مطرح می‌شوند ولی برای هرکدام تعاریف جداگانه‌ای در نظر گرفته می‌شود. داشتن سواد مالی به معنای سواد اقتصادی نیست. برنامه درسی اقتصاد دانش فهم و درک، قابلیت پیشرفت و مسؤولیت‌هایی است که مهارت‌های سواد مالی را تنظیم می‌کند (برنامه درسی استرالیا Australian Curriculum Assessment and Reporting Authority, 2012).

مالی زیر مجموعه و بخشی از سواد اقتصادی است و مراد از آن، پی بردن به ارزش مالی و قدرت خرید پول و حسابگری به منظور مصرف بهینه توان مالی است. (راهنمای برنامه درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدای، ۱۳۸۸). سواد مالی از دیدگاه افراد مختلف معانی مختلفی را در بر می‌گیرد. برای برخی از آنها مفهومی گسترده و ترکیبی از یک درک اقتصادی و چگونگی تصمیمات خانوار که از شرایط و اوضاع اقتصادی متأثر هستند را در بر می‌گیرد، در حالی که، برای دیگری سواد مالی به معنای تمرکز کاملاً دقیق در مهارت‌های پایه مدیریت پول، بودجه، صرفه جویی، سرمایه‌گذاری و بیمه محسوب می‌شود.

کمیسیون آموزش و پرورش و سواد مالی ایالات متحده آمریکا، سواد مالی را به عنوان «توانایی قضاوت‌های آگاهانه و اقدامات مؤثر در خصوص استفاده بهینه از زمان معاصر و آینده و مدیریت پول» تعریف کرده است. یک تعریف مشابه تعریف بالا از سواد مالی، توسط ناکتر، استونی و استرانگ (Noctor, Stoney and Stradling, 1992) در راستای تعهد از طرف بانک ملی وست مینستر در انگلستان (National Westminster Bank in the UK) سواد مالی را به عنوان «توانایی قضاوت‌های آگاهانه در خصوص مدیریت و استفاده از پول» تعریف کرده‌اند.

سواد مالی به عنوان ترکیبی از آگاهی، دانش، مهارت، نگرش و رفتارهای ضروری و لازم برای تصمیم‌گیری‌های مالی است که در نهایت منجر به رفاه مالی شخصی می‌شود. این تعریف روشن می‌سازد که سواد مالی بیش از یک دانش صرف است. آن همچنین شامل نگرش‌ها، رفتارها و مهارت‌هایی ویژه است. تأکید آن بر اهمیت تصمیم‌گیری - با استفاده از دانش و مهارت‌های لازم برای فرآیندهای زندگی واقعی - و بیانگر آن است که باید در بهبود رفاه مالی مؤثر باشد (Adele Atkinson, Flore-Anne Messy, 2010). به بیان کلی‌تر، سواد مالی عبارت است از توانایی ایجاد قضاوت آگاهانه و تصمیم‌گیری مؤثر در مورد استفاده و مدیریت پول. سواد مالی ترکیبی از آگاهی‌های مالی، دانش، مهارت، نگرش‌ها، رفتارهای لازم برای ایجاد تصمیمات مالی سالم و در نهایت دست یافتن به بهبود مالی شخصی است (کمیسیون اوراق بهادار و سرمایه‌گذاری‌های

پرداخته شود، آموزش‌های مالی اقتصادی است. لازم به ذکر است ما در جهانی که در آن تصمیم‌گیری‌های مالی به طور فزاینده پیچیده می‌شود زندگی می‌کنیم به نحوی که در آن راه‌های دسترسی به خدمات و محصولات مالی به سرعت در حال افزایش است. در چنین شرایطی مردم نیازمند دریافت طیف گسترده‌ای از مهارت‌ها، دانش انتخاب آگاهانه و مدیریت ریسک‌ها هستند (Baumann, Ruth & al, 2010).

در دهه‌های اخیر جایگاه امر آموزش در رشته اقتصاد و خود مسأله آموزش اقتصاد بین اقتصاددانان ارتقای روز افزونی داشته است. به عنوان مثال شورای آموزش اقتصاد یک سازمان پیشرو در ایالات متحده است که با هدف آموزش مهارت‌های مالی و اقتصادی به دانش‌آموزان از مقطع مهدکودک تا دبیرستان فعالیت می‌کند و ۶۰ سال است که این شورا در تلاش است تا کودکان را با مفاهیم واقعی اقتصاد و سرمایه‌های شخصی آشنا کند (pakravan, 2012). امروزه بیش از هر زمان دیگری فارغ‌التحصیلان باید سواد مالی داشته باشند تا برای دانشگاه، مشاغل و مسؤولیت‌های زندگی آماده شوند. در ایالت مریلند در آمریکا از آغاز سال‌تحصیلی ۲۰۱۱-۲۰۱۲ تمام ۲۴ مدرسه برنامه‌ای از دستورکار آموزش سواد مالی را به کار می‌برند. دانش‌آموزان ابتدا تصمیم‌گیری در مورد پول را شناسایی کردند و همچنین عادت‌های هزینه‌کردن را در سال‌های اولیه پرورش دادند، هر برنامه در سه سطح شروع و از طریق دبیرستان ادامه خواهد یافت. لازم به ذکر است که کودکان به مقدار زیادی از هزینه‌های مصرف کردن تأثیر می‌پذیرند در نتیجه برای آنها مهم است که چگونه در ابتدای آموزش و پرورش خود تصمیمات مالی آگاهانه بگیرند، با این کار آنها به عنوان بزرگسالانی که از آموزش و پرورش بهره‌مند می‌شوند رشد می‌کنند. (Sadusky, 2012)

آنچه مسلم است نقش نظام‌های آموزشی و مدرسه در ایجاد، رشد و توسعه سواد مالی و اقتصادی در جوامع امروزی بیش از پیش اهمیت می‌یابد. با توجه به این که یکی از مهمترین کانال‌ها در برخورداری دانش‌آموزان از سواد مالی و اقتصادی، استفاده از محتوای آموزشی مناسب است و کتاب‌های درسی می‌توانند در زمینه ایجاد و

استرالیا Australian Securities and Investments Commission, 2013).

مدیریت پول به عنوان یک مهارت حیاتی زندگی در نظر گرفته می‌شود. گرچه کودکان تحت تأثیر مسائل پول در زندگیشان هستند، اما بیشتر جوانان بدون آمادگی برای سروکار داشتن با چالش‌های مالی زندگی مستقل خود مدرسه را ترک می‌کنند. آنها در معرض خطر وارد شدن به مسائل مالی در جامعه هستند. وقتی مسائل مربوط به پول به میان می‌آید بسیاری از والدین قادر نیستند نقش یک مربی خوب را بازی کنند براین اساس، برای غلبه بر بسیاری از کاستی‌های کودکان ضروری است تا امور مالی شخصی در مدارس تدریس شود. (David Kennedy, 2010) تحقیقات آنچه که کودکان قادر به یادگیری و یادکرد در سنین خاص هستند مورد بررسی قرار دادند، در سن ۶ سالگی کودکان می‌توانند درک پایه‌ای از بانک‌ها، سپرده‌ها، و برداشت‌ها را پرورش دهند، اهداف مالی آینده را برای کنترل هزینه‌ها به کار برند. از سوی دیگر باید توجه داشت که آموزش سواد مالی و اقتصادی به مطالعه ریاضی بستگی دارد. (Otto, 2009) با این حال فقط معلمان اقتصاد دبیرستان مسؤولیت تدریس سواد مالی و اقتصادی را ندارند بلکه این امر باید از ابتدای مهد کودک تدریس شود و زمینه درک مطلوب مفاهیم اقتصاد فراهم شود. آموزش سواد مالی و اقتصادی دانش‌آموزان را برای درک و یادگیری اصول اساسی اقتصاد کمک می‌کند. (Sink, 2005) کودکان سنین مدارس ابتدایی می‌توانند مفاهیم اساسی اقتصادی مانند کمبود، تولید، تخصص، مصرف، صرفه جویی، توزیع، تقاضا / عرضه، کسب و کار، پول، و داد و ستد کالا را درک کنند (Sherraden, 2009).

بررسی اصول «مطالعات جدید درباره سواد»، روایت جدیدی در زمینه ماهیت سواد به دست می‌دهد. این روایت از سواد مانند رویکردهای غالب، بر فراگیری مجموعه‌ای از مهارت‌ها تمرکز ندارد، بلکه ترجیحاً سواد را به صورت فعالیتی اجتماعی تبیین می‌کند (kiamanesh& danae toosi, 2009). بیان دیگر می‌توان گفت یکی از نیازهای ضروری که با زندگی روزمره شهروندان یک کشور آمیخته است و باید به طور جدی در سطوح مختلف تحصیلی به آن

پیدا می‌کند که شاغل در شغلش به نهایت علاقه و رضایت و مهارت برسد (Shafia abadi, 2008)

۲- مدیریت پول (Money Management): یک روش سازماندهی درآمد و هزینه است که برای دستیابی به اهداف مالی و مصرفی اعطا می‌شود، برنامه ریزی برای مخارج می‌تواند در کنترل پول کمک کند زیرا آن بیانگر درآمد و مخارج برای دوره معینی از زمان (معمولاً یک ماه). مهارت‌های مدیریت مالی و عادت‌های مالی پسندیده بدون توجه به میزان پول مورد نیاز هستند (Economic Glossary(www.glossary.econguru.com).

۳- مدیریت اعتبار و بدهی (Credit and Debt Management): اعتبار یک ابزار برنامه ریزی مالی ارزشمند است که نیازمند مدیریت دقیق است. اگر به طور مؤثر از آن استفاده شود به رفاه بیشتر کمک می‌کند اما هنگامی که از آن سوء استفاده شود، به طور پیش فرض منجر به ورشکستگی و از دست دادن اعتبار می‌شود (Banking and Credit Management, 2011). از طریق مدیریت اعتبار و بدهی می‌توان بدهی‌ها را پرداخت و هزینه‌ها را محدود کرد همچنین نرخ بهره و وجوه پرداخت به طلبکاران را به حداقل رساند. مدیریت اعتبار و بدهی اجازه می‌دهد که تمام بدهی‌ها را با پرداخت ماهیانه کم پوشش دهیم (www.hib.uscourts.gov).

۴- مدیریت ریسک (Risk management): مدیریت ریسک اداره کردن برای دستیابی به یک میزان مقتضی در میان فرصت‌های بالقوه واقعی تا زمانی که عوامل مخالف به حداقل رسیده باشد. (Risk management plan, 2011) جریان برآورد احتمال زیان و روش‌های تدبیر کردن برای به حداقل رساندن یا مدیریت کردن زیان، برای مثال به واسطه خرید بیمه یا سرمایه گذاری‌های گوناگون (Concil For Economic Education(www.econedlink.org).

سواد اقتصادی شامل توانایی در جهت کسب درآمد بدون ریسک با توجه به عواقب تصمیمات شخصی بر درآمد در حال حاضر و آینده، جهت گیری در بازار کار، توانایی تصمیم گیری در مورد هزینه‌ها و غیره (Tomaskova, 2011).

توسعه مهارت‌های مالی و اقتصادی نقش بسزایی داشته باشند؛ از آنجا که در ایران مقوله سواد مالی و اقتصادی بسیار نواست و در برنامه‌های درسی مغفول واقع شده است. این پژوهش قصد دارد که با تحلیل محتوای کتاب‌های درسی ریاضی، تعلیمات اجتماعی و مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی میزان توجه به مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی را بررسی نماید. لذا این پرسش اساسی مطرح می‌شود که با توجه به اهمیت و ضرورت آموزش سواد مالی و اقتصادی تا چه اندازه در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به سواد مالی و سواد اقتصادی پرداخته شده است؟ از آنجا که تاکنون چنین پژوهشی در ایران صورت نگرفته است، نتایج این پژوهش می‌تواند نقش ارزنده‌ای در شناسایی عناصر سواد مالی و اقتصادی از یک سو و توجه به ارائه و آموزش آن در متون آموزشی و کتاب‌های درسی در دوره ابتدایی داشته باشد.

مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی

مؤلفه‌های سواد مالی: با توجه به آنچه که بیان شد، مؤلفه‌های سواد مالی را می‌توان به شرح زیر توصیف کرد:

۱- درآمد و حرفه‌ها (Income and Career): برای یک شخص درآمد به معنی مقدار پول دریافت شده در طول یک دوره از زمان، شامل پول دریافتی در مقابل کار یا خدمت، فروش کالا یا دارایی یا سود بردن از سرمایه گذاری‌های مالی است. برای یک مؤسسه بازرگانی درآمد شامل کل پول کسب شده منهای هزینه فروش و هزینه‌های خرید و فروش و مالیات‌ها، در سرتاسر یک دوره معین از زمان است. به طور کلی می‌توان گفت درآمد پول کسب شده از سرمایه گذاری‌ها و اشتغال (استخدام) است (فرهنگ لغت اقتصاد (ConcilForEconomic) Education(www.econedlink.org). حرفه، معمولاً به یک رشته از مشاغل اطلاق می‌گردد که فرد با رضایت خاطر در سرتاسر عمر بدان اشتغال می‌ورزد و مایل به تعویض یا ترک آنها نیست. گرچه در مواقعی سه واژه کار و شغل و حرفه به جای یکدیگر به کار می‌روند، ولی از نظر راهنمایی شغلی بین آنها تفاوت محسوسی وجود دارد. کار، فعالیت و حرکت است؛ شغل، موقعیتی است که فرد احراز می‌کند؛ و حرفه زمانی معنی

تمدن‌ها و اکثر ادیان بشری و الهی به انحای مختلف، تلویحاً و تصریحاً، و در قالب آموزه‌های مختلف اخلاقی، فلسفی، عرفانی، فقهی، حقوقی و علمی، تعالیم اقتصادی خود را به پیروان و وابستگان خود آموزش داده و رفتارهای اقتصادی آنها را مدیریت کرده‌اند. در اوایل سال ۱۷۹۵، یک کشیش روحانی به نام، دیوید دیویس (David Davies) شروع به جمع‌آوری رسید و پیگیری هزینه‌ها کرد. اودر برکشایر (Berkshire)، انگلستان متوجه مشکلات شش خانواده از کارگران در پوشش دهی هزینه‌های زندگیشان با درآمدی که دریافت می‌کردند شد (Candice Arrington 1795، 2009، Tschache)

در تاریخ اروپا پس از رنسانس نیز معروف است که خانواده‌های اصیل فرانسوی و انگلیسی برای فرزندان خردسال خود دایه‌هایی جهت تربیت اقتصادی استخدام می‌کردند. ریکاردو اقتصاددان معروف قرن هیجدهم در نامه‌های خود چنین اظهار می‌کند که افراد متشخص پیش از آن که برای فرزندان خود پرستار استخدام کنند به آنها آموزش اقتصادی می‌دادند و در این راه از کتاب‌های مخصوص کودکان استفاده می‌کردند. کتاب‌هایی چون «گفتگو درباره دانش اقتصاد» تألیف خانم مارست در سال ۱۸۱۶ و «تصاویر دانش اقتصاد» در ۹ جلد، مشتمل بر ۳۰ داستان، تألیف دوشیزه مارتینو (Martino) در سال‌های ۱۸۳۳-۱۸۳۴ نمونه‌هایی هستند که از یک جریان عمیق فرهنگ سازی اقتصادی در متن جامعه اروپای آن روز حکایت می‌کنند (Paighmi & Toorani, 2009)

روس (V. Roos) و همکاران (۲۰۰۵) طی تحقیقی به بررسی اثربخشی برنامه‌ای که در جهت بهبود شناسایی و درک مفاهیم اقتصادی مانند: پول، درآمد، هزینه‌ها و پس انداز کودکان پیش دبستانی (۴/۵ تا ۶/۵ سالگی) طراحی شده پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان داد که عملکرد درک مفاهیم اقتصادی به طور قابل توجهی از ۳۰٪ به ۶۲٪ بهبود یافت در حالی که شناسایی مفاهیم اقتصادی از ۵۲٪ به ۶۴٪ بهبود یافته است. بهبود در عملکرد و معناداری آماری یک ماه پس از اتمام برنامه مشاهده شده است. در تحقیق دیگری سالمی (Salemi, 2005) پژوهشی با عنوان آموزش

در بازار امروز و اقتصاد جهانی فقط سواد خواندن و نوشتن کافی نیست، مهمتر از همه ما مصرف کننده هستیم بنابراین باید سواد اقتصادی برای صرفه جویی در منابع محدودمان داشته باشیم. (پاندی وپتچالا، 2012). به عبارت دیگر سواد اقتصادی به عنوان کاربرد و درک مفاهیم اساسی اقتصادی در شرایط زندگی واقعی (نه فقط در کلاس درس) است. (Michael K.Salemi, 2005) بنابراین در گفت و گوی عامیانه سواد اقتصادی دانش و درک مفاهیم اساسی اقتصادی و اصول و جنبه‌های عملی دانش اقتصادی است که در کلاس درس کسب شده است (پاندی وپتچالا، 2012)

مؤلفه‌های سواد اقتصادی: شامل صفات و ویژگی‌های افراد دارای سواد اقتصادی است که آنها را از غیر افراد دارای سواد اقتصادی متمایز می‌سازد و شامل موارد زیر است:

۱- عرضه (Supply): عرضه عبارت است از مقدار کالا یا خدمتی که تولید کننده (عرضه کننده) مایل و قادر است در دوره زمانی معین عرضه کنند. (Alavi, 2013)

۲- تقاضا (Demand): افراد با توجه به شرایط خودشان در برابر نیازشان خواسته‌های متفاوتی دارند اما منابع فراهم کردن آن خواسته‌ها محدود است. به همین دلیل در پی کالایی هستند که در ازای وجه پرداختیشان رضایتی حداکثری برایشان ایجاد کند. خواسته انسان وقتی با قدرت خرید همراه با شد تبدیل به تقاضا می‌شود، در غیر این صورت به شکل همان خواسته باقی خواهد ماند (Aryan, 2013) تقاضا در اقتصاد عبارت است از تمایل (ترجیح و انتخاب) و توان برای خرید بالفعل یا بالقوه کالا یا یک خدمت در یک دوره زمانی معین. (Alavi, 2013)

۳- قیمت (Price): ارزش مالی یک کالا یا خدمتی که به فروش رفته یا خریداری شده است (Economic Glossary(www.glossary.econguru.com).

۴- تورم (Inflation): تورم ترقی در قیمت کالا و خدمات است. آن زمانی اتفاق می‌افتد که مخارج نسبی بیش از حد برای عرضه کالا در بازار وجود داشته باشد.

آموزش مهارت‌های مالی و اقتصادی از دیر باز مورد توجه بشر بوده است. فرهنگ‌ها، ایدئولوژی‌ها، و تمامی

سواد اقتصادی: چرا، چیست و چگونه؟ انجام داده‌اند که در این تحقیق تعریف سواد اقتصادی، چرا دوره‌های آموزشی اقتصاد اول باید سواد اقتصادی را هدف قرار دهند؟ و توضیح این که چگونه از زمان اصلاح شده کلاس برای ترویج سواد اقتصادی استفاده کرد، پرداخته‌اند.

دن اُتر (Dan Otter, 2001) در پژوهشی با عنوان تدریس سواد مالی در مدارس از پایه‌های کودکان تا دوازدهم (۱۲: k-) بررسی دانش و اعتقادات معلمان انجام داد که هدف از این پژوهش آگاهی از نگرش‌ها و باورهای معلمان در مورد آموزش امور مالی شخصی و همچنین درک معلم از شمار مفاهیم اصلی امور مالی شخصی بود. نتایج بیانگر این بود که معلمان در تمام سطوح - ابتدایی، متوسطه و دبیرستان - موافق آموزش امور مالی شخصی در دوران ابتدایی بودند. فقدان برنامه درسی مناسب، فقدان مواد آموزشی کلاس درس، فقدان زمان برای آموزش و نبود دانش در محتوای آموزشی برای آموزش این سواد شناسایی شده‌اند.

شردان (Sherraden, 2011) طی پژوهشی دریافت که دانش‌آموزان مدرسه ابتدایی که در یک برنامه پس انداز ثبت نام کرده بودند و دانش‌آموزانی که برنامه درسی آموزش امور مالی شخصی دریافت کرده بودند نمرات معنادار بیشتری در آزمون سواد مالی با یک گروه کنترل داشتند. پژوهشی با پیش‌آزمون و پس‌آزمون در بیش از ۳۰۰ کلاس دوم و سوم با استفاده از برنامه درسی درک پول برای دانش‌آموزان نیز نتایج مثبت و معناداری را در برداشت.

کامرن (Cameron, 2013) تحقیقی با عنوان سواد مالی شخصی در میان دانش‌آموزان دبیرستانی در نیوزلند، ژاپن و ایالات متحده انجام داده است. این مقایسه نه تنها سواد مالی را به طور کلی بررسی کرده است، بلکه کل ۵ بعد از سواد مالی (تفکر به روش اقتصادی، کسب درآمد، پس انداز، مخارج و اعتبار مصرفی، مدیریت پول) هم مورد نظر بوده است. نتایج بیانگر این بودند که عملکرد دانش‌آموزان نیوزیلند و ایالات متحده در تمامی ابعاد و سطوح شناختی مشابه است، اما دانش‌آموزان ژاپنی عملکرد بهتری عمدتاً در بخش‌هایی از دانش خود در رابطه با اصطلاحات و تعاریف

نسبتاً بهتر از درک و توانایی استفاده از دانش خود داشتند. بنابراین دانش‌آموزان در هر سه کشور عملکرد ضعیفی در آزمون سواد مالی داشتند. با توجه به تأثیر اساسی سواد مالی بر روی توانایی افراد برای مدیریت پول و حفظ رفاه مالی آنها، باید ابراز نگرانی کرد و مورد توجه قرار داد. همچنین نتایج بیانگر این بودند که هر سه کشور باید بر روی توسعه برنامه درسی اختصاص یافته برای حمایت سواد مالی شخصی مردم جوان به ویژه در زمینه‌های درک و کاربرد تلاش کنند.

با وجود این که آموزش سواد مالی و اقتصادی در کشورهای توسعه یافته از پیش دبستان آغاز شده و تا پایان دوره متوسطه ادامه می‌یابد، در کشور ما هنوز آن طور که باید به آموزش این مسأله اساسی پرداخته نشده است. تحقیقات کم و محدودی در ایران در این رابطه انجام شده است، پیغامی و تورانی (2009) تحقیقی با عنوان «نقش برنامه درسی اقتصاد در برنامه تعلیم و تربیت رسمی و عمومی دنیا، ارائه یک برنامه عمل برای یک برنامه درسی مغفول» انجام دادند که نتایج این پژوهش نشان داده است که کشورهای پیشرفته به عناصر شناختی و مهارتی و گرایشی شهروندان خود در عرصه زندگی عملی روزمره و همچنین مقتضیات مربوط به توسعه و پیشرفت کشور خود در عرصه کلان، توجه لازم را داشته و مهارت‌های زندگی فردی و اجتماعی مورد نیاز فرد از حوزه علوم انسانی را به دقت رصد می‌کنند. بنابراین ضروری است تا نسبت به عنایت به برنامه‌های درسی مغفولی چون اقتصاد در برنامه درسی ملی به طور ویژه اهتمام ورزند. با توجه به تحقیقات انجام شده در داخل و خارج کشور و همچنین با بررسی اوضاع اقتصادی کنونی ایران و جهان که در آن هر کشوری بنا به شرایطش درگیر نابسامانی‌های اقتصادی و بحران‌های پولی و مالی است. پژوهش‌های خارج از کشور بیانگر توجه آنها به سواد مالی و اقتصادی در تمامی مقاطع است. نوآوری این پژوهش و وجه مثبت و متفاوت آن نسبت به پژوهش‌های ذکر شده در این است که پژوهشگر برای نخستین بار میزان توجه به مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی را در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی مورد بررسی قرار می‌دهد.

روش پژوهش

برای تعیین پایایی دو فرم تحلیل محتوا از فرمول پایایی هولستی استفاده شد و بدین منظور ۲۰٪ محتوای کتاب‌های درسی مورد نظر به روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب گردیده آنگاه مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی به همراه تعاریف عملیاتی، برای کدگذاران توسط محقق توضیح داده شد. کدگذاران ۲۰٪ محتوای انتخاب شده را مورد تحلیل قرار دادند، در نهایت درصد توافق بین کدگذاران تعیین گردید و ضریب توافق بین کدگذاران برای فرم تحلیل محتوای سواد اقتصادی ۹۵٪ و سواد مالی ۹۳٪ به دست آمد.

یافته‌های پژوهش

سؤال ۱) تا چه اندازه در محتوای کتاب‌های درسی ریاضی دوره ابتدایی به مؤلفه‌های سواد مالی توجه شده است؟

داده‌های جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که در محتوای کتاب‌های ریاضی دوره ابتدایی بیشترین توجه به مؤلفه مدیریت پول با ۷۱/۵۹٪ و کمترین توجه به مؤلفه مدیریت اعتبار و بدهی شده است. محتوای کتاب ریاضی دوم و اول ابتدایی به ترتیب با ۱۲۱ مورد و ۱۷ مورد فراوانی بیشترین و کمترین مقادیر را در رابطه با مؤلفه‌های سواد مالی به خود اختصاص داده‌اند.

در مورد مؤلفه درآمد و حرفه هم بیشترین و کمترین میزان توجه با ۴۳/۶۲٪ و ۴/۱۳٪ به ترتیب در محتوای کتاب‌های چهارم و دوم ابتدایی مشاهده می‌شود. در کتاب ریاضی دوم، با ۹۵/۸۷٪ بیشترین و در کتاب ریاضی اول ابتدایی با ۵۲/۹۵٪ کمترین توجه را به مؤلفه مدیریت پول صورت گرفته است. همچنین به مؤلفه مدیریت اعتبار و بدهی در محتوای هیچکدام از کتاب‌های درسی توجه نشده است. در ارتباط با مدیریت ریسک به غیر از کتاب ریاضی ششم ابتدایی با ۶/۳۱٪ در هیچکدام از کتاب‌ها به این مؤلفه پرداخته نشده است.

سؤال ۲) تا چه اندازه در محتوای کتاب‌های درسی تعلیمات و مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به مؤلفه‌های سواد مالی توجه شده است؟

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر نوع تحقیق توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری در پژوهش حاضر شامل کلیه عناصر تشکیل دهنده محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی (شامل: متن، فعالیت‌ها و تمرین‌ها و تصاویر و جداول) در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ است. در این پژوهش حجم نمونه شامل تمامی محتوای کتاب‌های ریاضی (پایه‌های اول تا ششم)، تعلیمات اجتماعی (پایه سوم)، مطالعات اجتماعی (پایه ششم ابتدایی) همچنین بخش مدنی محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی است که از میان مجموعه کتاب‌های این دوره به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده است. انتخاب این کتاب‌ها از آن جهت صورت گرفت که انتظار می‌رود مفاهیم مربوط به مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی در آنها بیشتر از سایر کتب دوره ابتدایی مورد توجه قرار گرفته باشد. برای جمع‌آوری داده‌ها در این تحقیق از دو فرم تحلیل محتوا کدگذاری شده استفاده شده است. در فرم اول چهار مؤلفه سواد مالی و در فرم دوم چهار مؤلفه سواد اقتصادی با شاخص‌هایشان مورد بررسی قرار گرفته است. بدین منظور ابتدا مؤلفه‌های اصلی سواد مالی و اقتصادی و شاخص‌های هر یک از آنها مشخص و سپس به فرم‌های کدگذاری که توسط محقق ساخته شده بودند، انتقال یافت. در مرحله بعد داده‌های خام متن خوانده شد و بر اساس واحد ثبت و واحد زمینه که جملات و موضوعات درسی هستند، فراوانی و درصد هریک از شاخص‌ها شمارش و ثبت گردید.

روایی ابزار پژوهش در دو مرحله انجام گرفت: در گام اول مجموعه‌ای از مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی از منابع مرتبط با موضوع پژوهش اخذ گردید و فهرست آنها در اختیار ۴ نفر از استادان اقتصاد قرار گرفت. این اساتید از میان مؤلفه‌ها، چهار مؤلفه سواد مالی و چهار مؤلفه سواد اقتصادی را در دو فرم تحلیل محتوای تهیه شده برگزیده و مورد تأیید قرار دادند. این هشت مؤلفه در بیشتر برنامه‌های درسی مطالعه شده نیز به عنوان مؤلفه‌های اصلی سواد مالی و سواد اقتصادی محسوب شده‌اند.

کتاب‌ها به این دو مؤلفه پرداخته نشده است. سؤال ۳) تا چه اندازه در محتوای کتاب‌های درسی ریاضی دوره ابتدایی به مؤلفه‌های سواد اقتصادی توجه شده است؟ داده‌های جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که در محتوای کتاب‌های ریاضی دوره ابتدایی بیشترین توجه به مؤلفه عرضه با ۷۰/۴۷٪ و کمترین توجه به مؤلفه ی تورم با ۰/۱۹٪ شده است. محتوای کتاب ریاضی چهارم و دوم ابتدایی با ۱۴۶ مورد فراوانی و ۲۴ مورد فراوانی به ترتیب بیشترین و کمترین مقادیر را در رابطه با مؤلفه‌های سواد اقتصادی به خود اختصاص داده‌اند. در ارتباط با مؤلفه عرضه، بیشترین و کمترین میزان توجه به ترتیب در محتوای کتاب‌های دوم با ۵۸/۳۲٪ و چهارم ابتدایی با ۷۱/۲۴٪ است. کتاب ریاضی دوم با ۳۳/۳۴٪ بیشترین و کتاب ریاضی اول ابتدایی با ۷/۷٪ کمترین توجه را به مؤلفه تقاضا داشته‌اند. کتاب ریاضی چهارم با ۱۳/۷٪ و اول ابتدایی بدون فراوانی و درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان فراوانی را در رابطه با مؤلف قیمت به خود اختصاص داده‌اند.

داده‌های جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که در محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی و مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بیشترین توجه به مؤلفه مدیریت پول با ۴۷/۲۲٪ و کمترین توجه به مؤلفه مدیریت اعتبار و بدهی با ۰/۴٪ صورت گرفته است. محتوای کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی و تعلیمات اجتماعی چهارم و پنجم ابتدایی با ۱۵۹ مورد فراوانی و ۱۶ مورد فراوانی به ترتیب بیشترین و کمترین مقادیر را در رابطه با مؤلفه‌های سواد مالی به خود اختصاص داده‌اند. در ارتباط با مؤلفه درآمد و حرفه هم، بیشترین و کمترین میزان توجه با ۵۰٪ و ۳۹٪ به ترتیب در محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی پنجم و مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی صورت گرفته است. کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی با ۵۷/۵۱٪ بیشترین و تعلیمات اجتماعی چهارم ابتدایی با ۵۶/۲۵٪ کمترین توجه را به مؤلفه مدیریت پول داشته‌اند. همچنین در ارتباط با مؤلفه‌های مدیریت اعتبار و بدهی و مدیریت ریسک به غیر از کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی در هیچکدام از

جدول ۱ - نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های ریاضی دوره ابتدایی با توجه به مؤلفه‌های سواد مالی

پایه مؤلفه	اول ابتدایی		دوم ابتدایی		سوم ابتدایی		چهارم ابتدایی		پنجم ابتدایی		ششم ابتدایی		جمع	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
درآمد و حرفه	۸	۱۰۵/۴۷	۵	۱۱۳/۴	۱۶	۱۰۷/۲۸	۴۱	۱۶۲/۴۳	۲۱	۳۳/۳۳	۳۰	۳۱/۵۸	۱۲۱	۲۷/۰۷
مدیریت پول	۹	۹۵/۵۲	۱۱۶	۸۷/۹۵	۴۱	۹۳/۷۱	۵۳	۳۸/۵۶	۴۲	۶۶/۶۷	۵۹	۶۲/۲	۳۲۰	۷۱/۵۹
مدیریت اعتبار و بدهی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
مدیریت ریسک	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۶	۱/۳۴
جمع	۱۷	۱۰۰	۱۲۱	۱۰۰	۵۷	۱۰۰	۹۴	۱۰۰	۶۳	۱۰۰	۹۵	۱۰۰	۴۴۷	۱۰۰

بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های سواد مالی .../ ۱۸۷

جدول ۲ - نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های تعلیمات و مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی با توجه به مؤلفه‌های سواد مالی

جمع		ششم ابتدایی		پنجم ابتدایی		چهارم ابتدایی		سوم ابتدایی		پایه مؤلفه
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۴۶/۸۳	۱۱۸	۳۹	۶۲	۵۰	۸	۵۶/۲۵	۹	۶۳/۹۳	۳۹	درآمد و حرفه
۴۷/۲۲	۱۱۹	۵۷/۵۱	۸۲	۵۰	۸	۴۳/۷۵	۷	۳۶/۰۷	۲۲	مدیریت پول
۰/۴	۱	۰/۶۳	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	مدیریت اعتبار و بدهی
۵/۵۵	۱۴	۸/۸	۱۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰	مدیریت ریسک
۱۰۰	۲۵۲	۱۰۰	۱۵۹	۱۰۰	۱۶	۱۰۰	۱۶	۱۰۰	۶۱	جمع

جدول ۳ - نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های ریاضی دوره ابتدایی با توجه به مؤلفه‌های سواد اقتصادی

جمع		ششم ابتدایی		پنجم ابتدایی		چهارم ابتدایی		سوم ابتدایی		دوم ابتدایی		اول ابتدایی		پایه مؤلفه
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱/۴۷	۳۷۷	۱/۴۳	۹۳	۶۶/۹۸	۷۱	۷۱/۲۴	۱۰۴	۱/۱۵	۴۷	۱/۳۲	۱۴	۱/۳	۴۸	عرضه
۷۰		۶۶						۷۰		۵۸		۹۲		
۱/۸۱	۱۰۶	۱/۱۴	۳۱	۲۵/۴۷	۲۷	۱۵/۰۶	۲۲	۱/۹	۱۴	۱/۳۴	۸	۷/۷	۴	تقاضا
۱۹		۲۲						۲۰		۳۳				
۹/۵۳	۵۱	۱/۷۱	۱۵	۷/۵۵	۸	۱۳/۷	۲۰	۱/۹۵	۶	۱/۳۴	۲	۰	۰	قیمت
		۱۰						۸		۸				
۰/۱۹	۱	۱/۷۲	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	تورم
		۰												
۱۰۰	۵۳۵	۱۰۰	۱۴۰	۱۰۰	۱۰۶	۱۰۰	۱۴۶	۱۰۰	۶۷	۱۰۰	۲۴	۱۰۰	۵۲	جمع

جدول ۴ - نتایج تحلیل محتوای کتاب‌های تعلیمات و مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی با توجه به مؤلفه‌های سواد اقتصادی

جمع		ششم ابتدایی		پنجم ابتدایی		چهارم ابتدایی		سوم ابتدایی		پایه مؤلفه
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۸۰/۷۳	۴۴۰	۷۶/۵۳	۲۳۸	۸۰/۶۵	۲۵	۸۵/۱	۴۰	۸۷/۸۲	۱۳۷	عرضه
۱۷/۹۹	۹۸	۲۱/۲۲	۶۶	۱۹/۳۵	۶	۴/۹	۷	۱۲/۱۸	۱۹	تقاضا
۱/۲۸	۷	۲/۲۵	۷	۰	۰	۰	۰	۰	۰	قیمت
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	تورم
۱۰۰	۵۴۵	۱۰۰	۳۱۱	۱۰۰	۳۱	۱۰۰	۴۷	۱۰۰	۱۵۶	جمع

پنجم) و مطالعات اجتماعی (پای ششم) ابتدایی، کتاب‌های ریاضی دوم ابتدایی با ۱۲۱ مورد فراوانی، ششم ابتدایی با ۹۵ مورد فراوانی، چهارم ابتدایی با ۹۴ مورد فراوانی، پنجم ابتدایی با ۶۳ مورد فراوانی، سوم ابتدایی با ۵۷ مورد فراوانی و اول ابتدایی با ۱۷ مورد فراوانی به ترتیب بیشترین میزان توجه به مؤلفه‌های سواد مالی را به خود اختصاص داده‌اند. کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی با ۱۵۹ مورد فراوانی و کتاب‌های تعلیمات اجتماعی چهارم ابتدایی با ۶۱ مورد فراوانی، تعلیمات اجتماعی سوم و چهارم ابتدایی هر کدام با ۱۶ مورد فراوانی به ترتیب بیشترین مقادیر توجه به مؤلفه‌های سواد مالی را به خود اختصاص داده‌اند.

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که به دو مؤلفه مدیریت اعتبار و بدهی و مدیریت ریسک در محتوای کتاب‌های درسی توجه نشده است. این در حالی است که مؤلفه ریسک‌پذیری در فعالیت‌های مالی از اهمیت بالایی برخوردار است. انجمن حرفه‌ای فناوری اطلاعات ایران در مورد اهمیت مدیریت ریسک اظهار داشتند که با توجه به این که ما در دنیای مخاطرات و ریسک زندگی می‌کنیم. باید ریسک‌ها را تحلیل کنیم، اگر با آنها برخورد داریم باید آنها را شناسایی و در مجموع تمام ریسک‌ها و نتایج آنها را ارزیابی کنیم. مدیریت ریسک عبارت است از فرایند مستند سازی تصمیمات نهایی اتخاذ شده و به کارگیری معیارهایی که می‌توان از آنها جهت رساندن ریسک تا سطحی قابل قبول استفاده کرد. به عبارت دیگر فرآیند شناسایی، ارزیابی، انجام اقدامات کنترلی و اصلاح ریسک‌های اتفاقی بالقوه‌ای که مشخصاً پیشامدهای ممکن آن خسارت با عدم تغییر در وضع موجود است. مدیریت ریسک ما را قادر می‌سازد که به نحو بهتری ریسک‌های متداول در فعالیتهای روزمره را مدیریت نموده و با خیالی آسوده از خسارات تصادفی، به طور جامع‌تر و مؤثرتر فعالیتهای روزمره خود را ادامه دهیم، ضمن این که ما را قادر می‌سازد به نتایج قابل قبول با حداقل هزینه نایل گردیم (Mirzakhali, 2013).

همچنین با توجه به تعاریف ارائه شده از مدیریت اعتبار و بدهی و نتایج تحقیقات انجام شده (Chen, H., & Volpe, 1998, R.P)، می‌توان گفت مدیریت اعتبار و بدهی ضمن

همچنین در مورد مؤلفه تورم به غیر از کتاب ریاضی ششم ابتدایی با ۰/۷۲٪ در هیچکدام از کتاب‌ها به این مؤلفه پرداخته نشده است.

سؤال ۴) تا چه اندازه در محتوای کتاب‌های درسی تعلیمات و مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی به مؤلفه‌های سواد اقتصادی توجه شده است؟

داده‌های جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که در محتوای کتاب‌های تعلیمات و مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بیشترین توجه به مؤلفه عرضه با ۸۰/۷۳٪ و کمترین توجه به مؤلفه تورم که موردی در رابطه با آن ثبت نشده است صورت گرفته است. محتوای کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی با ۳۱۱ مورد فراوانی و تعلیمات اجتماعی پنجم ابتدایی با ۳۱ مورد فراوانی به ترتیب بیشترین و کمترین مقادیر را در رابطه با مؤلفه‌های سواد اقتصادی به خود اختصاص داده‌اند. در ارتباط با مؤلفه عرضه، بیشترین و کمترین میزان توجه به ترتیب در محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی ششم با ۷۶/۵۳٪ و تعلیمات اجتماعی پنجم ابتدایی با ۸۰/۶۵٪ است. کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی با ۲۱/۲۲٪ بیشترین و تعلیمات اجتماعی چهارم ابتدایی با ۴/۹٪ کمترین توجه را به مؤلفه تقاضا داشته‌اند. در ارتباط با مؤلفه قیمت به غیر از کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی با ۲/۲۵٪ در هیچکدام از کتاب‌ها به این مؤلفه پرداخته نشده است. همچنین به مؤلفه تورم نیز در محتوای هیچکدام از کتاب‌های درسی تعلیمات اجتماعی و مطالعات اجتماعی پرداخته نشده است.

بحث و نتیجه‌گیری

مقایسه محتوای کتاب‌های ریاضی، تعلیمات اجتماعی و مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی با توجه به مؤلفه‌های سواد مالی نشان می‌دهد که در محتوای هر ده کتاب مؤلفه‌های مدیریت پول و درآمد و حرفه‌ها بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. این در حالی است که در مورد دو مؤلفه مهم مدیریت اعتبار و بدهی و مدیریت ریسک به غیر از محتوای کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی در محتوای سایر کتاب‌ها هیچ موردی یافت نشده است. نتایج تحلیل نشان می‌دهد که از مجموع محتوای ۱۰ کتاب، ریاضی (پایه‌های اول تا ششم)، تعلیمات اجتماعی (پایه‌های سوم تا

مالی شناسایی شده است. البته در مقام مقایسه کتاب ریاضی چهارم ابتدایی و مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی بیشترین فراوانی را در رابطه با مؤلفه‌های سواد اقتصادی به خود اختصاص داده‌اند. نتایج به دست آمده بیانگر وجود عدم انسجام و هماهنگی بین مؤلفه‌های یافت شده است در حالی که این مؤلفه‌ها باید در ارتباط با هم و در کنار هم مورد توجه قرار گیرند. از آنجا که هم این مؤلفه‌ها مکمل یکدیگرند بی توجهی یا کم توجهی به برخی از مؤلفه‌های یاد شده موجب ایجاد خلل و کاستی در سواد اقتصادی فراگیران می‌شود، کم توجهی به یکی باعث عدم یادگیری یا درک و فهم دیگری می‌گردد. لازم به ذکر است که سواد اقتصادی با سایر قابلیت‌ها و توانایی‌های عمومی رابطه تنگاتنگ دارد، از جمله: حساب آموزی، توانایی فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT)، تفکر خلاق و انتقادی، قابلیت‌های شخصی و اجتماعی، رفتار اخلاقی، درک بین فرهنگی (Australian Curriculum Assessment and Reporting Authority, 2012).

با استناد به یافته‌های این پژوهش معلوم می‌شود که میزان توجه به هر یک از مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی در کتاب‌های دوره ابتدایی متفاوت است؛ برای مثال در محتوای کتاب‌های بررسی شده به سواد اقتصادی بیشتر از سواد مالی پرداخته‌اند. در اهمیت و لزوم توجه به سواد مالی و اقتصادی باید خاطر نشان کرد، امروزه در سراسر جهان زندگی افراد به طور گسترده‌ای تحت سلطه تبادلات اقتصادی قرار دارد. هیچ کنفرانس بین المللی بدون بحث در مورد مسائل مالی کامل نخواهد بود. اقتصاد در همه جا حضور دارد، تبلیغات، تجارت کالا، جریان نقدی (گردش پول)، نرخ بیکاری، همه این‌ها امور اساسی اقتصادی هستند. اقتصاد بر تجارت جهانی، بودجه ملی و کیف پول هرکسی تأثیر می‌گذارد. هیچ نظام آموزشی وجود ندارد که به طور کامل از آموزش اقتصاد و امور مالی خود داری کند (Kotte, Dieter & Witt, Ralf, 2013). توانایی شهروندان یک کشور برای مدیریت امور مالی شخصی مطمئناً می‌تواند به سلامت و رشد و توسعه اقتصادی کشور کمک کند (Justin Lee, 2013). در این برهه از زمان که رکود اقتصادی سراسر جهان را در بر گرفته بیش از هر زمان دیگری نیاز

شناساندن انواع اعتبار و ارزش آنها از بدهکاری بیش از حد جلوگیری می‌کند. آگاهی از چگونگی اداره امور مالی شخصی یکی از مهمترین و چالش برانگیزترین ویژگی‌های زندگی روزمره است که می‌تواند در کیفیت زندگی، فرصت‌های فردی و خانوادگی، احساس امنیت مالی و به طور کلی سلامت اقتصادی جامعه مؤثر باشد (کمیسسیون اوراق بهادار و سرمایه گذاری‌های استرالیا، 2013). لازم به ذکر است که همه این مؤلفه‌ها و شاخص‌ها در ارتباط تنگاتنگ با هم هستند و مجموع آنها می‌تواند مهارت‌های سواد مالی را در فراگیران به وجود می‌آورد. براین اساس لازم است تا در محتوای کتاب‌های درسی توام باهم و در کنار هم به این مؤلفه‌ها پرداخته شود.

مقایسه تایچ تحلیل محتوای کتاب‌های ریاضی (پایه‌های اول تا ششم)، تعلیمات اجتماعی (پایه‌های سوم تا پنجم) و مطالعات اجتماعی (پایه ششم) ابتدایی با توجه به مؤلفه‌های سواد اقتصادی حاکی از آن است در محتوای هر ده کتاب به مؤلفه عرضه، نسبت به سایر مؤلفه‌ها بیشتر توجه شده است. این در حالی است که به مؤلفه‌های قیمت و تورم که از جمله مهمترین مفاهیم اقتصادی هستند توجه کمتری صورت گرفته است.

افزون بر این، نتایج تحلیل محتوای انجام شده نشان می‌دهد که از مجموع محتوای ۱۰ کتاب، ریاضی (پایه‌های اول تا ششم)، تعلیمات اجتماعی (پایه‌های سوم تا پنجم) و مطالعات اجتماعی (پایه ششم) ابتدایی، کتاب‌های ریاضی چهارم ابتدایی با ۱۴۶ مورد فراوانی، ششم ابتدایی با ۱۴۰ مورد فراوانی، پنجم ابتدایی با ۱۰۶ مورد فراوانی، سوم ابتدایی با ۶۷ مورد فراوانی، اول ابتدایی با ۵۲ مورد فراوانی و دوم ابتدایی با ۲۶ مورد فراوانی به ترتیب بیشترین میزان سواد اقتصادی را به خود اختصاص داده‌اند. کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی با ۳۱۱ مورد فراوانی و کتاب‌های تعلیمات اجتماعی سوم ابتدایی با ۱۵۶ مورد فراوانی، تعلیمات اجتماعی چهارم ابتدایی با ۴۷ و پنجم ابتدایی با ۳۱ مورد فراوانی به ترتیب بیشترین مقادیر را به خود اختصاص داده‌اند. به بیان کلی‌تر می‌توان گفت در محتوای کتاب‌های ریاضی دوم ابتدایی، مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی بیشترین مقادیر فراوانی مربوط به مؤلفه‌های سواد

تالیف کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به این مؤلفه‌ها بیشتر توجه شود.

۴- لازم است با بهره‌گیری از دستاوردها و برنامه‌های درسی کشورهای موفق، در رابطه با سواد مالی و اقتصادی علاوه بر درج آنها در کتاب‌های درسی، از طریق ایجاد وب سایت‌ها و کتاب‌های کمک درسی متناسب با سنین مختلف به رشد و توسعه این نوع سواد که از نیازهای اساسی شهروندان در جهان امروز محسوب می‌شود، کمک کنند.

۵- در جریان برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی برای درج مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی از صاحب نظران و متخصصان حوزه اقتصاد استفاده شود.

منابع

Alavi Eshagh(2005).Generalities economics, Retrieved june4,2013,from: supremecourt.gov.af[Persian].

Arrington Tschache, Candice(2009), Importance Of Financial Literacy Content In Curriculum, Montana State University.

Aryan ara Sattar(2013).what is marketing? Retrieved sep18,2013,from <http://www.behdis.org>[persian]

Atkinson ,Adele , Messy ,Flore-Anne (2010). Assessing financial literacy in 12 countries an OECD Pilot Exercise ,OECD Financial Affairs Division.

Australian Curriculum, Assessment and Reporting Authority(ACARA)(2012). The Shape of the Australian Curriculum: Economics and Business.

Australian Securities and Investments Commission April 2013 , Shaping a National Financial Literacy Strategy for 2014-16.

Banking And Credit Management(2011)

Baumann, Ruth & et al(2010).Financial Literacy Education in Antario Schools, Report of the Working Group on Financial Literacy, 10-246.

Cameron, Michael P(2013), Personal Financial Literacy Among High School Students in New

است، مفاهیم و مؤلفه‌های اساسی علم اقتصاد به کودکان آموزش داده شوند. آنها باید در مورد مدیریت پولی که به دست می‌آورند یا در اختیارشان قرار می‌گیرد اطلاعات لازم را داشته باشند، آنها باید بدانند که چگونه آن را به شکل صحیح پس‌انداز و در زمان مناسب از آن استفاده کنند. لازم است به کودکان آموزش دهیم که اقتصاد و مسائل مربوط به آن چه نقش اساسی و کلیدی در زندگی آنها دارد. همچنین لازم است تا نگرش‌ها و عادات مطلوب مالی و اقتصادی در ذهن آنها شکل بگیرد تا در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی مربوط به دوران بزرگسالی مؤثر واقع شوند.

در یک جمع‌بندی کلی، با توجه به مبانی نظری ، پیشینه تجربی و یافته‌های پژوهش حاضر، معلوم می‌شود که در محتوای کتاب‌های دوره ابتدایی آن گونه که شایسته است به مؤلفه سواد مالی و اقتصادی توجه نشده است. این در حالی است که در اکثر کشورهای توسعه یافته آموزش مفاهیم اقتصادی و مهارت‌های مدیریت امور مالی که سواد مالی و اقتصادی نامیده می‌شود، از دوره پیش دبستانی آغاز و در دوره‌های بالاتر تکمیل می‌شود. در این راستا لازم است تا محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی پاسخ‌گوی نیازهای عاطفی، اجتماعی و ارضای حس کنجکاوی دانش‌آموزان در حوزه مسائل مالی و اقتصادی توجه شده و از این طریق امکان شناخت لازم از خود، دنیای پیرامون در حال تغییر، ارزش‌های مالی و اقتصادی را برای آنها فراهم آورد.

پیشنهادات

۱- از آنجا که نتایج این پژوهش نشان داد در محتوای کتاب‌های دوره ابتدایی به مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی کمتر توجه شده است، در طراحی و تدوین محتوای کتاب‌های درسی این دوره، آموزش مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی را مدنظر برنامه ریزان درسی قرار گیرد.

۲- با توجه به یافته‌های پژوهش که مشخص شد به مؤلفه‌های مدیریت اعتبار و بدهی و مدیریت ریسک در سواد مالی توجه نشده است لازم است در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به این مؤلفه‌ها پرداخته شود.

۳- چون در این پژوهش به مؤلفه‌های قیمت و تورم کمتر توجه شده است لازم است در جریان برنامه‌ریزی و

Otto, A. M. C. (2009). The Economic Psychology of Adolescent Saving. Doctoral thesis. Exeter, England: University of Exeter.

Pakravan moloud(2012). how learn children the economy? Retrieved june4,2013,from: [http://tejaratnews.com.\[persian\]](http://tejaratnews.com.[persian]).

Pandey, Chanchala . Bhattacharya S. B(2012), Economic Literacy Of Senior Secondary School Teachers: A Field Study, Journal of All India Association for Educational Research Vol.24, No.1

Peighami Adel, Toorani Heidar (2001)A study on the role of economy curriculum in formal and general curriculum of the world: an operational plan for a neglected curriculum, Journal of educational innavations ,Volume 9 , Number 37. [Persian].

Risk Management Plan2011-2013(2011). National Competition Council Policy document .

Roos. V, Chiroro.P, van Coppenhagen.C, Smith.I, van Heerden.E, Abdoola.R.E,Robertson.K,Beukes.C(2005). Money adventures: Introducing economic concepts to preschool children in the South African context, Journal of Economic Psychology 243–254, www.sciencedirect.com

Sadusky ,Bernard J(2012) ,Financial Literacy A Requirement in Maryland Public Schools.(www.MarylandPublicSchools.org)

Salemi, Michael K(2005). Teaching Economic Literacy: Why, What and How , International Review of Economics Education, volume 4, issue 2, pp. 46-57

Shafiaabadi Abdollah(2008). Educational & Career Guide,payam nour university:Tehran. [Persian].

Sherraden ,Margaret S.(2009), Financial Capability in Children: Effects of Participation in a School-Based Financial Education and Savings Program (St Louis: Center for Social Development)

Sherraden, M. S., Johnson, L., Guo, B., & Elliott, W. (2011). Financial Capability in Children: Effects of Participation in a School-based

Zealand, Japan and the United States, Department of Economics Working Paper in Economics 13/04.

Chen, H., & Volpe, R.P. (1998). An analysis of personal financial literacy among college students. Financial Services Review, 72(2), 107-128.

Council For Economic Education. Economic Glossary.Retrieved june 6,2013,from www.econedlink.org

Danaye Tousi Maryam,Kiamanesh Alireza(2009). Theoretical approaches to literacy:evidence from America, Canada, England, Singapore, Senegal, Indonesia and Iran's curriculum, Journal of educational innavations, Volume 8, Number 31. [Persian].

Financial Literacy Education in Ontario Schools(2011).Working Group on Financial Literacy*Ontario.

Ghajar Mohammad & Bondari Mehrdad(2012). Economics , Hooshmand tadbir, Tehran. [Persian].

Guide Social Science Curriculum Primary school(2009). Office Planning and authoring textbooks- Research and planning organization,tehran.

Justin Lee, Michael(2013). The Challenge of Financial Numeracy:Requisite Mathematical Reasoning for Financial Literacy,University of Maryland, Department of Finance and the Center for East Asian Studies, www.mcgraw-hillresearchfoundation.org.

Kennedy.D(2010),Financial Education & the Curriculum, Headteacher of John Warner School.

Kotte,Dieter & Witt, Ralf (2013), Chance and Challenge:Assessing Economic Literacy, Technical University Dresden School of Economics,159-168.

Mirza khalili Maryam(2013).What is Risk Management? Retrieved june18,2013,from : [http://security.itpro.ir\[persian\]](http://security.itpro.ir[persian]).

Otter,Dan (2010). Teaching Financial Literacy In K-12 Schools: A Survey Of Teacher Belifs And Knowledge, The University of New Mexico

Financial Education and Savings Program. Journal of Family & Economic Issues, 32(3), 385-399.

Sink, Susan & et al (2005). Financial Literacy: Teaching Economics in the Elementary Classroom. Elementary Division/Social Studies NCDPI.

Sobhani Abdolreza, Mehrabi Omid (2010). Financial literacy position Focal competencies entrepreneurs, Proceedings of "Insurance, Marketing & Entrepreneurship Conference, Perspective on development". Faculty of management & Accounting, Islamic azad University- south tehran branch. [Persian].

Tomášková, Hana, Mohelská, Hana, Němcová, Zuzana (2011), Issues of financial literacy education, Procedia - Social and Behavioral Sciences 28 (2011) 365 – 369. www.sciencedirect.com